

DE SCHIMMIGE WERELD VAN AUDITBUREAUS IN DE KETENZORG

Sara Ceustermans
Schone Kleren Campagne WSM

Het was een geniale zet van bedrijven om het concept *maatschappelijk verantwoord ondernemen* te bedenken. Daarmee erkenden ze verantwoordelijkheid, maar konden ze ook zelf de spelregels bepalen. Meestal uit die aanpak zich in een *gedragscode*, normen waaraan het bedrijf en alle partners in de productieketen moeten voldoen, en de *controle*. Veel bedrijven zijn lid van controle-initiatieven die een lijst hebben van geaccrediteerde auditkantoren die controleren of de leveranciers de gedragscode respecteren. Het resultaat van zo'n audit is een rapport met een score, en soms een certificaat. Maar de meeste controle-initiatieven worden bestuurd, gefinancierd en geïmplementeerd door dezelfde bedrijven als degene die ze zouden moeten controleren. Het is een vorm van collectieve zelfcontrole.

De gedragscodes vormen vandaag het *bewijs* aan consumenten dat bedrijven arbeidsrechten in hun waardeketens ernstig nemen. Het vrijwillige systeem van sociale audits en certificaten is een goed draaiende industrie geworden die jaarlijks tienduizenden rapporten opmaakt en certificaten uitreikt aan hun betalende klanten, over alle sectoren heen. Er gaat veel geld in rond. Het Ethical Trading Initiative (ETI) – een onafhankelijk orgaan waarin bedrijven, vakbonden en ngo's samenwerken aan de naleving van internationale arbeidsnormen – schatte dat de auditindustrie 50 miljard dollar waard is en dat bedrijven doorgaans 80 procent van hun budget voor ethisch inkopen besteden aan sociale audits alleen.

Het vrijwillige systeem van sociale audits en certificaten is een goed draaiende industrie geworden die jaarlijks tienduizenden rapporten opmaakt en certificaten uitreikt aan hun betalende klanten, over alle sectoren heen.

Activisten en academici plaatsen vraagtekens bij de effectiviteit van die zelfcontrole. Mensenrechtenschendingen en milieuschade zijn in de ketens van veel bedrijven nog steeds legio. Opvallend, ook alsmaar meer multinationals en auditfirma's zijn zich bewust van de zwaktes van het systeem. In zijn duurzaamheidsrapport van 2012 zei Nike: 'We hebben geleerd dat monitoring geen duurzame verandering brengt. Vaak versterkt het alleen maar een patroon van het verbergen van problemen.' Een manager

van een internationale auditfirma vertelde onderzoekers van het Sheffield Political Economy Research Institute (SPERI): 'Een audit is een diagnose-instrument; het lost niks op. Het doet er niet toe hoe vaak we een fabriek auditen, het betekent niet dat ze gaan verbeteren.'

BARSTEN IN HET BLAZOEN

Een reeks voorspelbare en vermijdbare rampen in kledingfabrieken die produceren voor bekende modemerken legden de inherente zwaktes van het auditsysteem bloot. Elk van deze fabrieken was beoordeeld door verschillende bekende auditbedrijven, en allemaal gebruikten ze de gedragscodes en methodologieën van toonaangevende controle-initiatieven, zoals amfori BSCI (Business Social Compliance Initiative) of Social Accountability International (SAI).

Eerst was er de brand in de Pakistaanse kledingfabriek Ali Enterprises in september 2012, waarbij meer dan 250 arbeiders omkwamen. Drie weken daarvoor had de fabriek een SA 8000-certificaat, een standaard ontwikkeld door SAI, gekregen van auditbureau RI&CA. Wereldwijd zijn er meer dan 4 000 SAI-gecertificeerde fabrieken. RI&CA stond voor de brand in Ali Enterprises al bekend voor zijn positieve ratings. Hun auditrapport bevat een aantal flagrante fouten: het vermeldt één afdeling in plaats van drie en zegt niets over de gevaarlijke houten mezzanine waarop drie weken later werknemers stierven. Volgens het auditrapport was de fabriek in orde met de veiligheids- en gezondheidsvereisten, maar

na de brand kwamen wel flagrante veiligheidsgebreken boven water, zoals afgesloten nooduitgangen en een kaduuk brandalarm, in strijd met zowel de Pakistaanse regelgeving als de SAI-richtlijnen. Volgens het rapport hadden werknemers een veiligheidstraining gehad, wat niet het geval was.

Een half jaar later, op 24 april 2013, stortte het fabriekscomplex Rana Plaza in Bangladesh in. 1 134 werknemers stierven. Het gebouw was niet bestemd voor industriële activiteiten met zware machines, en er waren twee illegale verdiepingen bijgebouwd. Minstens 29 internationale kledingmerken waren klant van een van de vijf fabrieken in het complex. In de jaren voor de ramp, hadden zowel merkauditors als derde partij-auditors het complex bezocht. De Indische dochteronderneming van de Duitse inspectiedienst TÜV Rheinland voerde in juni 2012 een audit uit bij kledingproducent Phantom Apparel Ltd, volgens de veiligheids- en gezondheidsstandaarden van amfori BSCI, maar beweerde nadien dat ze niet het mandaat hadden om de fabrieksveiligheid te beoordelen. Toch zegt het auditrapport dat het gebouw en de machine-indeling 'procesmatig', en van 'goede bouwkwaliteit' is en dat de wettelijke goedkeuringen zijn verkregen 'zoals wettelijk vereist'.

Op 3 juli 2017 ontplofte een boiler in Multifabs Ltd, een kledingfabriek in Dhaka, Bangladesh. Door de ontploffing stortte het gebouw gedeeltelijk in en kwamen dertien mensen om het leven. Niet lang daarvoor deed TÜV Rheinland een amfori BSCI-audit in opdracht van het Finse kledingmerk Lindex. De internationale Schone Kleren Campagne kon de samenvatting van het auditrapport bemachtigen: voor veiligheid en gezondheid kreeg de fabriek een B-score. De veiligheid van de machines, waaronder de boiler, was beoordeeld op basis van het onderhoudsschema, wat uiteraard niet hetzelfde is als een onderzoek van het toestel zelf. Daarnaast vermeldt het rapport onvoldoende geluidsbescherming en een gebrekkige kennis van de veiligheidsprocedures bij de werknemers.

Het Ethical Trading Initiative (ETI) schatte dat de auditindustrie 50 miljard dollar waard is en dat bedrijven doorgaans 80 procent van hun budget voor ethisch inkopen besteden aan sociale audits alleen.

Kort na de instorting van het Rana Plaza-complex sloten kledingbedrijven, internationale en nationale vakbonden in Bangladesh een akkoord over gebouw- en brandveiligheid, later opgevolgd door het Internationaal Akkoord voor Gezondheid en Veiligheid in de Kleding- en Textielsector. De belangrijkste elementen daarvan zijn wettelijke afdwingbaarheid, onafhankelijk toezicht, de verplichting voor merken om leveranciers voldoende te betalen zodat ze de veiligheid in de fabrieken kunnen garanderen, en een verbod om nog zaken te doen met fabrieken die weigeren de veiligheid te verbeteren. Ook andere zaken zoals het klachtenmechanisme en de doorgedreven transparantie zijn ongezien, niet alleen in de kledingsector maar over alle sectoren heen.

Ook de inspecteurs van het Akkoord bezochten Multifabs. In totaal stelden ze 102 veiligheidsproblemen vast, waarna een verbeterplan werd opgemaakt en opvolginspecties volgden. Een maand voor de audit van TÜV Rheinland gingen de inspecteurs opnieuw langs en stelden nog steeds 63 problemen vast, waarvan enkele zeer ernstig. Alle rapporten zijn publiek, maar blijkbaar hebben de auditors van TÜV Rheinland ze niet geconsulteerd, want in hun samenvatting hebben ze het over een 'goed onderhouden' fabriek 'zonder zichtbare defecten'.

Op 3 juli 2017 ontplofte een boiler in Multifabs Ltd, een kledingfabriek in Dhaka, Bangladesh. De veiligheid van de boiler was beoordeeld op basis van het onderhoudsschema, wat uiteraard niet hetzelfde is als een onderzoek van het toestel zelf.

GEEN TOEVAL

Dit zijn geen toevallige fouten in een goed-werkend systeem. Ze tonen stuk voor stuk dat commerciële audits niet werken om ernstige problemen met de fabrieksveiligheid aan het licht te brengen en op te lossen. Dat geldt niet alleen voor fabrieksveiligheid, maar ook voor andere moeilijker detecteerbare problemen zoals schendingen van vakbondsvrijheid of seksuele intimidatie. Er zijn auditrapporten die goede scores geven op vakbondsvrijheid aan fabrieken in China of Vietnam, waar zelfs wettelijk geen vakbondsvrijheid is. Soms worden werknemersvertegenwoordigers die aangeduid zijn door het

management gezien als een bewijs voor vakbondsvrijheid, terwijl dat vaak net een truc is om onafhankelijke vakbonden buiten de fabriek te houden.

In het algemeen worden werknemers niet of nauwelijks betrokken bij de totstandkoming, monitoring en opvolging van controle-initiatieven, en dus ook niet bij de audits zelf. Interviews met werknemers gebeuren doorgaans alleen op de werkvloer, al dan niet in aanwezigheid van opzichters. In zo'n context is het moeilijk om het achterste van je tong te laten zien.

Auditfirma ELEVATE gaf in een e-mail aan de auteurs van het onderzoek *Fig Leaf for Fashion. How social auditing protects brands and fails workers*, een publicatie van de internationale Schone Kleren Campagne, toe dat 'sociale audits niet ontworpen zijn om gevoelige arbeids- en mensenrechtenschendingen zoals dwangarbeid en intimidatie vast te leggen'. Naar eigen zeggen bleek uit bevragingen van werknemers dat een hoog percentage in 2018 slachtoffer of getuige was geweest van seksuele intimidatie: tot 30 procent in Bangladesh en 28 procent in India. Toch stelden auditors maar in 0,18 procent van de audits in Bangladesh en 0,8 procent in India gevallen van onmenselijke behandeling vast (de categorie die onder meer seksuele intimidatie omvat).

Fraude is in het systeem wijdverspreid en goed gedocumenteerd. Fabrieksmanagers kopen inspecteurs om, werknemers wordt verteld wat ze moeten zeggen, vervalste documenten tonen onjuiste lonen en werktijden, zelfs veiligheidsapparatuur wordt uitsluitend voor de duur van de audit geïnstalleerd. In een zeldzaam transparant jaarverslag onthulde het Amerikaanse controle-initiatief FLA in 2010 dat 'bij 40 procent van de leveranciers valse loongegevens werden aangetroffen'.

Zo'n transparantie is zeldzaam. Beoordelingen van arbeidsomstandigheden worden niet of nauwelijks gedeeld met werknemers. Ze kunnen geen aanvullingen geven op het rapport, en blijven in het ongewisse over gevaarlijke toestanden op hun eigen werkplek. De opdrachtgevende bedrijven zijn de eigenaars van de auditrapporten, zij kiezen wat ermee gebeurt. Auditbedrijven kunnen suggesties doen voor actieplannen, maar hun opdrachtgevers kiezen zelf of ze daar al dan niet mee aan de slag gaan.

AANKOOPPRAKTIJKEN

De Guiding Principles for Business and Human Rights (UNGP's) van de Verenigde Naties beschrijven de verantwoordelijkheid van bedrijven om de mensenrechten te respecteren in hun toeleveringsketens. Dat gezaghebbend kader formuleert de verwachting dat bedrijven aan ketenzorg, of *human rights due diligence* doen. Daarbij identificeren bedrijven de mogelijke negatieve impact van hun handelen, en proberen ze daadwerkelijke negatieve impact te voorkomen en herstellen. Ze moeten verantwoording afleggen over hoe ze omgaan met de geïdentificeerde risico's. Niet de risico's voor het bedrijf, maar de rechten van andere belanghebbenden zoals werknemers en lokale gemeenschappen, staan daarin centraal.

Voor enkele hoge-risicosectoren publiceerde de OESO sectorgidsen die gedetailleerd uiteenzetten op welke manier bedrijven aan ketenzorg moeten doen. Wat de OESO in de sectorgids voor de textiel-en kledingsector benadrukt, is het belang van goede aankooppraktijken, en net dat aspect ontbreekt volledig in het huidige auditsysteem. Dat legt namelijk het grootste deel van de verantwoordelijkheid bij de leveranciers. Leveranciers hebben zelf weinig ruimte om de arbeidsomstandigheden structureel te verbeteren. Zij moeten snel kunnen leveren aan lage prijzen. Auditors controleren of leveranciers de gedragscodes respecteren, maar hebben niet de opdracht om na te gaan of de fabriek voldoende middelen heeft om de rechten van de werknemers te respecteren. Die middelen zijn rechtstreeks gelinkt aan de aankooppraktijken van opdrachtgevende bedrijven.

Lage inkooprijzen, korte productietijden, sancties bij laattijdige levering, of slechte betaalvoorwaarden vergroten allemaal het risico op slechte arbeidsomstandigheden. De Internationale Arbeidsorganisatie van de Verenigde Naties bevroeg 1 454 kledingleveranciers, 52 procent verklaarde dat merken prijzen betaalden die lager waren dan de productiekosten. Niet zo vreemd dat er dan geen geld is voor investeringen in veiligheid of voor loonsverhogingen.

Leveranciers mogen van hun opdrachtgevers geen werk uitbesteden aan partijen die niet zijn gecontroleerd, moeten eerlijke lonen uitbetalen, en

mogen geen excessief overwerk toegestaan. Maar de opdrachtgevende bedrijven kunnen eenzijdig en op het laatste moment hun bestelling wijzigen, terwijl ze dezelfde kwaliteit en levertermijn eisen. Controle-initiatieven en auditfirma's kijken over het algemeen niet naar de dieperliggende oorzaken van mensenrechtenschendingen. Het is met andere woorden dweilen met de kraan open.

Door de indruk te wekken dat ze ernstig aan de slag gingen met de kritiek van burgers en consumenten, slaagden bedrijven erin om krachtdadige wetgeving met enkele decennia uit te stellen.

ZORGPLICHTWETGEVING

Het auditsysteem heeft nog een ander, niet onbelangrijk neveneffect. Door de indruk te wekken dat ze ernstig aan de slag gingen met de kritiek van burgers en consumenten, slaagden bedrijven erin om krachtdadige wetgeving met enkele decennia uit te stellen. Regeringen overal ter wereld dragen een grote verantwoordelijkheid, ze hebben zelf het vacuüm gecreëerd dat bedrijven zo slim gevuld hebben. En toen het gevuld was, hebben ze het aanvaard als een goed alternatief voor overheidscontrole.

Volgens de Internationale Arbeidsorganisatie is het aantal arbeidsinspecties daardoor wereldwijd sterk teruggelopen. Sommige landen en regio's gingen nog een stap verder en vervingen overheidscontroles door commerciële auditprogramma's. In China hebben centrale en lokale regeringen een overeenkomst getekend met Starbucks en IKEA om hun auditprogramma over het hele land uit te rollen. Het Global Compact-akkoord van de Verenigde Naties om duurzaamheid en sociale verantwoordelijkheid van ondernemingen aan te moedigen, is volledig gebaseerd op het initiatief van dergelijke private audits. Regionale en nationale overheden in Europa, Noord- en Zuid-Amerika gebruiken private certificeringsprogramma's voor verantwoord bosbeheer als aanvulling, en in sommige gevallen zelfs ter vervanging, op overheidsinspecties en handhaving.

In februari 2022 kwam de Europese Commissie met de langverwachte ontwerprichtlijn Corporate Sustainability Due Diligence. Inhoudelijk bevat het voorstel heel wat achterpoortjes, zoals de centrale rol van bedrijfsinitiatieven en audits door derden. In sommige gevallen zouden bedrijven

deze mechanismen zelfs in de rechtbank kunnen gebruiken om aan te tonen dat ze voldoen aan hun zorgplicht.

En wie controleert de controleurs? De Commissie definieert 'onafhankelijke derde-partij verificatie' als verificatie door een auditor die 'verantwoording aflegt over de kwaliteit en de betrouwbaarheid van de audit'. Wat dat juridisch betekent, specificeert ze niet.

De roep om zorgplichtwetgeving in Europa ontstond vanuit het inzicht dat zelfregulering niet leidt tot structurele verandering. Ironisch toch, dat de Commissie nu datzelfde systeem zo'n grote rol toebedeelt. De controle op de naleving van mensenrechten wordt zo verder geprivatiseerd. Ongetwijfeld voer voor meer ellende. ■

WAT IS ER AAN DE HAND?

Als reactie op kritiek op de slechte arbeidsomstandigheden in hun toeleveringsketens, laten bedrijven de toepassing van hun gedragscodes controleren door commerciële auditfirma's. Certificaten en audits zijn *big business*, maar veranderen weinig aan de realiteit op de werkvloer.

WAT MOET ER GEBEUREN?

Veel meer dan een systeem van collectieve zelfregulering door grote multinationals is er nood aan krachtvolle wetgeving om ketenzorg af te dwingen.